

จารึกบ้านโก้ม: ความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 Ban Kom Inscription Relationships of People Around Phu Phrabat Historical Park the Beginning of the 22nd Century

ฉัตรวัชร เสนะบุตร^{1*} และชวลิต อธิปัตยกุล²

Chatwatchara Senaputra^{1*} and Chawaiit Atipatayakul²

^{1*} นักศึกษา ปริญญาเอก สาขาศิลปกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

² อาจารย์ สาขาศิลปกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

^{1*} Doctoral Student in Department of Local Arts Graduate School Udon Thani Rajabhat University

² Lecturer from the Department of Local Arts Graduate School Udon Thani Rajabhat University

*Corresponding Author Email: ch.snb1234@gmail.com

Received: 7 June 2024

Revised: 25 July 2024

Accepted: 29 July 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ในฐานะข้าพระ และ 2. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านโก้มต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน เป็นการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ มีเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ มีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารและแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท มีความสำคัญและความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์และผู้คนในสมัยประวัติศาสตร์ อันเป็นหมุดหมายสำคัญที่ผู้คนแสวงหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมตามความเชื่อร่วมกัน เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา ปรากฏหลักฐานของผู้คนอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบของศิลปกรรมพื้นถิ่นที่ยังคงปรากฏร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมของล้านช้างเป็นจำนวนมากรวมถึงการกลับป่าที่ดินและข้าพระและร่องรอยของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติอื่น ๆ อันสะท้อนให้เห็นความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์ ภูพระบาท และ 2) จารึกบ้านโก้มเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่บอกถึงพัฒนาการและความสัมพันธ์ของผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เขาภูพระบาทและส่งผลต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทจนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาชุมชนใกล้เคียงซึ่งปรากฏร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีในช่วงสมัยเดียวกันได้และสามารถศึกษาความสำคัญและความเชื่อมโยงที่เป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนโบราณต่อไป

คำสำคัญ: อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท, ภูเขาศักดิ์สิทธิ์, จารึกบ้านโก้ม

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the relationships of people around Phu Phra Bat Historical Park. Early in the 22nd Buddhist century as a monk and 2. to study the historical development of the Ban Kom community towards the transmission of Buddhism in the present. This research is qualitative the research instrument is an interview form the target group is 15 people who were selected through purposive sampling The information gathered from interview forms and related documents were then content analysis. The results of the research found that 1) Phu Phrabat Historical Park It has importance and relationship to prehistoric humans and people in historical times which is an important milestone People search for sacred areas to use

for activities based on their common beliefs. At the beginning of the 22nd Buddhist century onwards, evidence of many people appeared. Especially the form of local art that still shows many traces of the cultural influence of Lan Xang. Including the return of land and rice and traces of the culture of other national groups. which reflects the importance of Phu Phra Bat Historical Park and 2) Ban Kom Inscription It is one important piece of evidence that tells of the development and relationship of people who settled in the Phu Phra Bat area and has affected the sanctity of the area in the Phu Phra Bat Historical Park until the present. This research can be a database for studying nearby communities which have historical traces. Archeology during the same period can continue to study the importance and connections between ancient communities.

Keywords: Phu Phrabat Historical Park, Sacred Mountain, Ban Kom Inscription

บทนำ

จารึกบ้านโกม เป็นหลักฐานสำคัญเชิงประจักษ์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของล้านช้างและอาณาจักรปทครองในพื้นที่ ซึ่งสาระสำคัญในจารึกได้แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ตลอดถึงการให้ความสำคัญของพื้นที่ การกลับนาที่ดิน ทั้งกลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นข้าพระหรือข้าโอกาส หรือการอุทิศที่ดินและผู้คน อันส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไท-ลาว ในฐานะของข้าพระ ทั้งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทซึ่งเป็นหมุดหมายของผู้คนอีกหลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาประกอบกิจกรรม อาทิ การแสวงบุญ การตั้งถิ่นฐานที่ถาวร การตั้งถิ่นฐานชั่วคราวของกลุ่มพ่อค้ารวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่เอื้อเขาภูพานและเขาภูพระบาทที่เอื้อต่อการแสวงหาสินค้าที่เป็นของป่าส่งออกยังกลุ่มพ่อค้าชาติพันธุ์ต่าง ๆ สำหรับจารึกถูกพบครั้งแรกในบริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ใกล้หมู่บ้านโดยชาวบ้านได้ย้ายมาเก็บไว้ในอุโบสถ ปัจจุบันกรมศิลปากรได้เข้าสำรวจพร้อมขึ้นทะเบียนเป็นที่เรียบร้อยแล้วและให้ทางวัดเป็นผู้รักษาดูแลส่วนศิลาจารึกยังอยู่ในสภาพเดิม ข้อความที่ปรากฏในจารึกสะท้อนความมั่นคงทางศาสนาและผู้คนในบริเวณบ้านโกมรวมถึงความสัมพันธ์กับการปกครองเมืองเวียงจันทน์ สามารถอนุมานได้ว่าพื้นที่ชุมชนบ้านโกมและบริเวณชุมชนใกล้เคียงอยู่ในเขตอิทธิพลของล้านช้างเวียงจันทน์ในช่วงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 22 อย่างไรก็ตามงานศึกษาถึงสาระในข้อความของจารึกทั้งในอีสานและล้านนาซึ่งสะท้อนถึงการกลับนาและการตั้งถิ่นฐานของผู้คน เช่น จารึกวัดพวงพันทอง พ.ศ. 2031 อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย วัดโปธารามหรือวัดรำเปิง พ.ศ. 2035 ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ (Hans Pentz, 2003, น. 138-141) ซึ่งบริบทของวัดรำเปิง ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของที่ราบเชิงเขาตอยสุเทพเช่นเดียวกันกับบ้านโกม ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกันสำหรับลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทและเขาภูพานมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ จึงเป็นหมุดหมายสำคัญในการเดินทางไปเพื่อตั้งถิ่นฐานจารึกบ้านโกมมีความสำคัญที่สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในบริเวณเชิงเขาภูพระบาทตามแนวทิศตะวันออกใกล้แหล่งน้ำสร้างพื้นที่การเกษตรอย่างมั่นคง โดยมีชุมชนใกล้เคียงที่มีลักษณะพัฒนาการไปพร้อม ๆ กัน

ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นช่วงที่พม่าขยายอิทธิพลถึงอาณาจักรล้านนา และควบคุมเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2103 สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พิจารณาเห็นว่าเมืองเชียงทองคับแคบและอยู่ใกล้อิทธิพลของพม่า ทั้งจตุรงค์เสนา พร้อมอพยพผู้คนย้ายศูนย์กลางการปกครองจากเมืองเชียงทองมาสถาปนาเมืองเวียงจันทน์เป็นราชธานีและเปลี่ยนชื่อเมืองเชียงทองเป็นเมืองหลวงพระบาง (ดวงไชย หลวงพะสี, 1999, น.18) ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจมีผู้คนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในเขตเมืองพานเพิ่มเติมมากขึ้นและเมื่อกลุ่มผู้คนกลุ่มใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานมีพุทธศาสนาเป็นแกนยึดถือตามความเชื่อและยึดถือปฏิบัติ โดยมีผู้นำทางสังคมและผู้นำทางจิตวิญญาณจึงร่วมกันธำรงอยู่ดังปรากฏข้อความในจารึกบ้านโกม จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่ผลักดันทางการเมืองส่งผลให้อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็นสามอาณาจักรและตกเป็นเมืองในขอบขันตสีมาของกรุงธนบุรี มีการเคลื่อนย้ายถ่ายเทผู้คน

ในเวลาต่อมาช่วงสมัยเจ้าอนุวงศ์ ปกครองเวียงจันทน์ มีการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนและการรบกวน จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวได้รับผลกระทบจากสภาพการดังกล่าวและรกร้าง ถัดมาปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เริ่มมีผู้คนหลังไหลกลับมาตั้งถิ่นใหม่ในบริเวณพื้นที่เดิม และพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งอาจเป็นผู้คนกลุ่มเก่าและกลุ่มใหม่เข้ามาปะปนกัน รวมไปถึงมีพัฒนาการทางสังคมรวมกันเป็นกลุ่มเดียวกัน ในปัจจุบัน สำหรับการย้อนกลับมาของผู้คนเพื่อตั้งถิ่นครั้งใหม่นี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเขาภูพระบาท ในฐานะที่เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของผู้คนหลากหลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าไปสู่ความสำคัญของการศึกษาภูพาน เขาภูพระบาทและพื้นที่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ทั้งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาพัฒนาการและพลวัตของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อย่างไรก็ดี จารึกบ้านโพนจึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในฐานะ ข้าพระ ในพื้นที่ที่กลบนาหรือที่นาได้อุทิศถวายให้เป็นของภิกษุสงฆ์เพื่อใช้ประโยชน์ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ดังเห็นได้จากการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านโพน ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนสถานะจากข้าพระเป็นผู้นำในการประกอบพิธีหรือเป็นผู้สนับสนุนวัดในสภาพสังคมเศรษฐกิจอย่างปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเพื่อจะได้นำไปสู่การศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หรือเส้นทางการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาพื้นที่แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่กลบนาอื่น ๆ ที่พบใหม่ในชุมชนใกล้เคียง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ในฐานะข้าพระ
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านโพนต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การบททวนวรรณกรรม

ศิลาจารึกอีสาน จากการศึกษาพบว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ อันสามารถบ่งบอกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวที่ระบุรายละเอียดที่สำคัญ จารึกอีสานได้ระบุระเบียบวิธีจารึกของอีสานดังนี้ บอกดวงฤกษ์ บอกศักราชและบอกพระนาม นาม เจ้าศัรทธา (รัชช ปุณโณทก, ม.ป.ป., น.92-93) ตลอดจนการอุทิศหรือกลบนาที่ดินไร่นา อันเป็นของหลวงให้แก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเพื่อใช้เป็นผลผลิตในการบำรุงวัดหรือเก็บผลประโยชน์ให้เป็นธรณีสงฆ์ (หอสมุดแห่งชาติ, 2510, น.ก) มีการอุทิศผู้คนในพื้นที่หรือเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ๆ ให้เป็นข้าพระหรือการอุทิศผู้คน เพื่อรักษาวัด พระพุทธรูปและพระสงฆ์ หรือทำหน้าที่ดูแลศาสนา (ประเสริฐ ณ นคร, 254, น.228-229) สำหรับจารึกบ้านโพนไม่พบดวงฤกษ์แต่ระบุศักราชและนามเจ้าศัรทธาชัดเจน ซึ่งเป็นหลักฐานขั้นต้นที่สำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ประวัติศาสตร์ล้านนา กล่าวถึงบ้านเมืองในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทยและพัฒนาการของบ้านเมืองตั้งแต่การก่อกำเนิดอาณาจักรล้านนา ยุคทองของอาณาจักร เศรษฐกิจสังคม ยุคที่เปลี่ยนผ่านภายใต้การปกครองของพม่าและสยาม รวมถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรข้างเคียงมีการติดต่อค้าขายและสร้างความเชื่อในพระพุทธศาสนาาร่วมกัน (สร้อยดี อ่องสกุล, 2561, น.85) ในช่วงยุคทองของล้านนานั้นได้กล่าวถึงราชวงศ์มังรายมีการกลบนาผู้คนในเมืองต่าง ๆ ให้กับศาสนา มาก เป็นการแสดงถึงบุญบารมี การบริจาคทานและกษัตริย์ล้านนาองค์ต่อ ๆ มาทรงดำเนินนโยบายอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยตลอด (รัตนพร เศรษฐกุล, 2552, น.178-179) นอกจากนี้ ยังมีขุนนางระดับต่าง ๆ หรือแม้แต่สามัญชนที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจล้วนต้องการสร้างวัดเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการอุปถัมภ์และมีการกลบนาผลประโยชน์ให้เกิดแก่วัด เช่น จัดหาที่นา เป็นนาวัด จัดหาผู้คนมาเป็นข้าพระ การระดมเงิน การรวบรวมทองแดงมาหล่อพระพุทธรูป (วิญา มาแก้ว, 2564, น.212-213)

ภูมินาม ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้านในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี กล่าวถึงภูมิหลังทางโบราณคดีที่พบร่องรอยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยมีหลักฐานร่องรอยจากภาพเขียนสีตามเพิงหินต่างๆ และการพบเครื่องมือหิน

จัดบริเวณบ้านหนองกบ ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี อีกทั้งการพบใบเสมาเป็นจำนวนมากที่กระจายตัวตลอดแนวเทือกเขาภูพระบาทและเทือกเขาภูพาน ทั้งในพื้นที่ป่าโปร่งเชิงเขาและในชุมชนซึ่งกำหนดอายุได้ในช่วง พุทธศตวรรษที่ 14-16 เสมอมาดังกล่าวมีลักษณะศิลปกรรมสมัยทวารวดีนอกจากนี้ยังพบอิทธิพลของศิลปกรรมล้านช้างและจารึกอีกหลายหลัก เช่น จารึกบ้านโคม จารึกวัดศรีบุญเรือง จารึกฐานพระหลวงพ่อนาค จารึกฐานพระวัดตาลก่องรัฐวัน (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2543, น.72) สำหรับประวัติและหมู่บ้านอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ฉบับคณะสงฆ์อำเภอบ้านผือ ซึ่งเป็นการรวบรวมความเป็นมาของวัดและชุมชนต่าง ๆ ในเขตอำเภอบ้านผือ กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานการอพยพโยกย้ายของชาวพวนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งรกรากพร้อมมีพัฒนาทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งชุมชนต่างๆ ที่ตั้งถิ่นฐานโดยรอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (พระภวนา อโศโก (แพ่งน้อย), 2562, น.20-22) อย่างไรก็ตามชุมชนต่าง ๆ โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เทือกเขาภูพระบาทและเทือกเขาภูพานเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีในประเด็นของการเข้าไปใช้พื้นที่ทำการเกษตร บุกเบิกพัฒนาพื้นที่การเกษตรอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นผู้พบเห็นแหล่งโบราณวัตถุ โบราณสถานในระยะต้น ๆ พร้อมกันนั้นได้มีบูรณะตามความเชื่อศรัทธาด้วยทรัพยากรที่จำกัดซึ่งอาจมีผลกระทบต่อโบราณสถานโบราณวัตถุทั้งทางตรงทางอ้อมถึงที่มาและในเวลาต่อมาได้เป็นหลักฐานชั้นต้นที่สำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยและเอกสารทั้งสองฉบับนี้เป็นเอกสารสำคัญที่ให้ข้อมูลรายละเอียดได้มากพอสมควร

ภูพระบาท อติตมสานธรรมชาตีก้าวถึงความเป็มาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เข้ามาใช้พื้นที่บนอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของแต่ละกลุ่ม รวมถึงพื้นที่โดยรอบปริณทณซึ่งพบแบบแผนการตั้งถิ่นฐาน สภาพสังคมของมนุษย์ในสมัยประวัติศาสตร์ที่มีโครงสร้างชัดเจนขึ้น มีแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ก่อให้เกิดพิธีกรรม มีผู้นำทางจิตวิญญาณกระตุ้นให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมในชุมชน (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2543, น.5-6) ซึ่งมนุษย์ยุคต่อมาได้ใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของยุคก่อนประวัติศาสตร์ทับซ้อนในการประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตามหลักฐานสำคัญที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนบ้านโคมจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสำคัญของพื้นที่และเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถยืนยันการเขามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไท-ลาว ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านโคม หมู่ที่ 3 ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 15 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรองจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจน ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลอง (Try Out) สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ มีห้วงระยะเวลาตั้งแต่ห้วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2566 การศึกษาภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ในพื้นที่อุทยานภูพระบาท การสังเกตและการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเกี่ยวกับลักษณะการตั้งถิ่นของชุมชน การสำรวจภูมิประเทศ (Survey) ด้านภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สำรวจเส้นทางสัญจรเชื่อมต่อระหว่างชุมชนพร้อมพื้นที่ดินดอนใกล้แหล่งน้ำรวมถึงหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ทั้งด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การประเมินหลักฐาน ตีความหลักฐานและการเรียบเรียงข้อมูล ใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยวิเคราะห์เนื้อหาเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องจารึกบ้านโก้ม: ความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ในฐานข้าพระ

ผลการวิจัยพบว่า บ้านโก้ม แยกย้ายมาจากบ้านเมืองพาน มีนายสงค์ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นผู้นำ เนื่องจากมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือห้วยน้ำฟ้า ห้วยน้ำพาน เพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร สังเกตประวัติหมู่บ้าน นายพราน 3 คน มาพบพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีแหล่งน้ำห้วยนาดาว ห้วยน้ำพาน จึงนำพาชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (พระภวนา อโสโก (แพงน้อย), 2562, น.140) ลักษณะทางกายภาพ ชุมชนอยู่บนเนินดินโดยเป็นที่ราบลุ่มมีพื้นที่ปลูกข้าวอุดมสมบูรณ์ ใช้ภาษาลาวหลักฐานทางโบราณคดีภายในวัดธาตุอุปสมารามพบอุโบสถสร้างทับถมในพื้นที่เดิม หันหน้าพระประธานในแกนทิศตะวันออก ด้านเหนือพบ ร่องรอยโบราณสถานก่ออิฐ สถาปัตยกรรมไม่ทราบรูปทรง ชาวบ้านเรียก “ดงพระธาตุ” สำหรับพระประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยปูนปั้นจำนวนสามองค์ (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2543, น.82-83)

จากการสำรวจพื้นที่โดยรอบพบเครื่องมือหินขัด ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งสมัยล้านช้าง พระพุทธรูปหินทราย พระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปปางมารวิชัยปูนปั้น ศิลปะกรรมพื้นถิ่น เอกสารใบลานอักษรธรรม อักษรไทยน้อย อักษรลาว ปัจจุบันชาวบ้านโก้ม และคณะสงฆ์ร่วมกันดูแลรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัด สำหรับภูมินามของชุมชนนั้น ชาวบ้านเชื่อว่านายพรานผู้นำในการตั้งชุมชนถือมีดพร้าที่สันของมีดมีลักษณะโค้งงอ ปลายงุ้ม เรียกว่า “พร้าโก้ม” นายพรานถือมีดพร้าโก้ม เป็นผู้นำในการตั้งบ้านจึงเรียก “บ้านพรานโก้ม” ต่อมากร่อนคำเหลือเพียง “บ้านโก้ม” เท่านั้น (พระณรงค์ จรณะที่โป (ใหม่วง) สัมภาษณ์ 8 พฤศจิกายน, ธันวาคม 2565, สิงหาคม 2566)

นอกจากนี้ ยังมีศิลาจารึกขนาดกว้าง 44 เซนติเมตร สูง 62 เซนติเมตร หน้า 12 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยน้อย มี 6 บรรทัด อยู่ภายในวัดธาตุอุปสมาราม ซึ่งประวัติการพบศิลาจารึกดังกล่าวพบเมื่อ 50-60 ปีมาแล้วโดยชาวบ้าน และได้นำมาเก็บรักษาไว้ในอุโบสถของวัด ข้อความจารึกและคำอ่านปัจจุบัน ดังนี้

คำจารึก	คำอ่านปัจจุบัน
บรรทัดที่ 1 สักราช 953 เดือน 6 แรม 6 ค่ำ ศักราช 953 เดือน 6 แรม 6 ค่ำ	
บรรทัดที่ 2 วัน 2 ฤกษ์ได้ออกาดกบัสัพู	วัน 2 ฤกษ์ได้ โอกาส กับศรีภู-
บรรทัดที่ 3 ม วัยจนผู้ใดกลางอาญาให้	มิ เวียงจันทน์ ผู้ใดมล้าง อาญาให้
บรรทัดที่ 4 มนัเป็นหลักเป็นตโนในสงสาร	มันเป็นหลักเป็นตโนในสงสาร
บรรทัดที่ 5 อยู่อย่าให้เกิดเป็นคนสักชาติ	อยู่อย่าให้เกิดเป็นคนสักชาติ
บรรทัดที่ 6 กวาง 430 ยาวพันปลาย 70 กว้าง 430 ยาวพันปลาย 70	



ภาพที่ 1 จารึกบ้านโก้ม (ที่มา: ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2566)

ศิลาจารึกบ้านโก้มมีระบุดักราช จ.ศ. 953 ตรงกับ พ.ศ. 2134 สำคัญ กล่าวถึงนามศรีภูมิเมืองเวียงจันทน์คล้ายกับว่าจะเป็นผู้ถวายข้าโอกาสตอนท้ายมีคำสาปแช่งผู้ที่มาทำลายทรัพย์สินที่บริจาคพร้อมกับบอกเขตเนื้อที่ด้วย (ธวัช ปุณโณทก, ม.ป.ป., น. 279)



ภาพที่ 2 พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย (ที่มา: ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2566)

พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยฝีมือช่างพื้นถิ่นประดิษฐานบริเวณตงพระธาตุภายในวัดอุปัสมารามอยู่ปะปนกับชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่แตกหักและกองซากอิฐขนาดใหญ่



ภาพที่ 3 กองซากอิฐ (ที่มา: ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2566)

กองซากอิฐซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นร่องรอยของพระธาตุเก่าอยู่ในสภาพทรุดโทรมและกระจัดกระจายตามพื้นดิน บ้านหนองกบ หมู่ 4 ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บ้านหนองกบ อพยพมาจากจังหวัดเลย มีพ่อหลวงนารายณ์ ปัดป้อง เป็นผู้นำ (เป็นทหารแตกทัพไม่ทราบฝ่าย ประมาณ พ.ศ. 2369-2371) (พระภวนา อโสโก (แพงน้อย), 2562, น.148) ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นชุมชนอยู่บนเนินดินขนาดใหญ่ ทิศตะวันออกของชุมชนมีเส้นทางเชื่อมไปยังชุมชนบ้านแว้ง ตำบลบ้านผือ และบ้านวังสวาย ตำบลจำปาโมง ส่วนด้านทิศตะวันตก มีเส้นทางเชื่อมต่อไปยังบ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน ชุมชนบ้านหนองกบจึงตั้งอยู่ในเส้นทางระหว่างบ้านเมืองพานและบ้านแว้ง นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือห้วยน้ำฟ้า ห้วยน้ำโมง และหนองกบ มีพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการปลูกข้าวและพื้นที่ตอนทำการปลูกพืชไร่ บ้านหนองกบใช้ภาษาลาวยิดถือประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ หลักฐานทางโบราณคดี ที่พบบริเวณห้วยนาคอมอยู่ด้านทิศใต้ของชุมชน ได้แก่ เครื่องมือหินขัด ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ชาวบ้านเรียก “ไหแข้งช้าง” ไหบรรจุอิฐ กล้องสูบยาเส้นดินเผา ถ้วยจีนเขียนลายใต้เคลือบและถ้วยเคลือบลายแตงก่า ซึ่งชาวบ้านหนองกบเชื่อว่าเป็นชุมชนโบราณ ส่วนคำว่าบ้านหนองกบมาจากคำบอกเล่าที่ชาวบ้านเห็นกบสีทองในหนองน้ำจึงนำคำว่า “หนองกบ” มาเป็นภูมินาม ของชุมชน (ก้าน อินทจำปา, สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566)

บ้านนาแมน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บ้านนาแมน อพยพมาจากจังหวัดเลย แยกย้ายมาจากบ้านหนองกบ (พระภวนา อโสโก (แพงน้อย), 2562, น.137) บ้านนาแมนและบ้านหนองกบเดิมเป็นชุมชนเดียวกันมีพื้นที่ติดต่อกัน ปัจจุบันยังคงใช้แหล่งน้ำ “หนองกบ” อันเป็นแหล่งน้ำสำคัญของชุมชนเช่นเดิมแต่แยกชุมชนเพื่อประโยชน์ในการปกครองเมื่อไม่นานมานี้และเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตรขึ้นมาจากทิศเหนือ มีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ดอนและมีที่ราบลุ่ม ใกล้แหล่งน้ำ มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เคยเป็นที่อยู่อาศัยของวัวป่า มีพื้นที่เหมาะ แก่การปลูกข้าวและพืชไร่ ใช้ภาษาลาวยิดถือประเพณี ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ หลักฐานทางโบราณคดีพบบริเวณ ดงนาแมนและพื้นที่บริเวณป่าช้าเก่า ชาวบ้านเรียก “ป่าช้าเด็ก” ใกล้กับวัดโพธิ์ศรีสว่างอยู่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านเก่าแก่ วัตถุที่พบ ได้แก่ ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง กล้องสูบยาเส้นดินเผา ภูมินามชุมชนได้มาจากการพบวัวป่าที่ยืนศีรษะออกมาจากป่าและมองไปในบริเวณโดยรอบ เมื่อชาวบ้านผ่านไปพบเห็นจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “นาวัวนม” ต่อมาจึงกร่อนคำ และเรียกเพี้ยนไปเป็น “นาแมน” ในปัจจุบัน (พรชัย โสเก่าซ่า, สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566)

บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บ้านเมืองพาน อพยพมาจากเมืองแมด, เมืองกาสี แขวงเวียงจันทน์ เมืองพวน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้เส้นทางเวียงจันทน์ ศรีเชียงใหม่ บ้านโพธิ์

ตาก บ้านกลางใหญ่ บ้านตัว ถึงบ้านเมืองพาน ต่อมามีกลุ่มลาวอพยพมาจากเลย เชียงคาน วังสะพุง เข้ามาเกิดการปะสมประสานทางวัฒนธรรมและขยายออกเป็นบ้านจอมศรี บ้านโก้ม บ้านกาสิม บ้านใหม่ เป็นต้น ชุมชนมีความเชื่อเรื่องพญางงพาน มีมเหสีคือพระนางจอมศรี ธิดา นางอุษา และพญางงพานได้พรอวยพระพุทธรูปที่ปกคลุมด้วยใบบัวบก (ผักหนอก) บนเทือกเขาภูพาน (พระภวนา อโศโก, 2562, น.136) ลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้ห้วยน้ำพาน ด้านทิศใต้ของชุมชนเป็นพื้นที่กว้างสำหรับปลูกข้าว ใช้ภาษาพวนและภาษาลาวสำเนียงจังหวัดเลย (มันชนก ดาวแก้ว, สัมภาษณ์ 10 พฤศจิกายน 2565) ชุมชนเมืองพานเคยมีชาวเวียดนามเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับชาวบ้านเมืองพาน โดยประกอบอาชีพเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ต่อมาได้โยกย้ายครัวเรือนเข้าไปอาศัยในอำเภอบ้านผือ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในวัดวันทนีวิหารชาวบ้านเรียก “วัดบ้านเมืองพาน” สิมรูปแบบฝีมือช่างญวน เมื่อปรับพื้นที่สำหรับสร้างเมรุ พบใบเสมาสลักसनุนตรงกลาง สูงจากที่เหลือประมาณ 60 เซนติเมตร ชาวบ้านนำมาวางพิงไว้หน้าอุโบสถตามธรรมเนียมก่อนถูกดินถมปรับปรุงพื้นที่รอบอุโบสถครั้งแรกโดยชาวบ้านและครั้งที่สองเมื่อพลอากาศเอกขวัญชัย เอี่ยมรักษาเข้ามาบูรณะ อุโบสถจึง ถูกถมประมาณ 1 เมตร พื้นปัจจุบันเป็นพื้นคอนกรีต อย่างไรก็ตามอุโบสถยังคงเป็นศิลปกรรมพื้นถิ่นที่สวยงาม (สมควร ผลแสง, สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2566) นอกจากนี้พบเครื่องมือหินขัด ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ถ้วยเงินปัจจุบันเก็บรักษาภายในวัด (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2543, น.76-77)



ภาพที่ 4 สิมวัดวันทนีวิหาร (ที่มา: ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2566)

สิมรูปแบบฝีมือช่างญวนในวัดวันทนีวิหาร บ้านเมืองพาน ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สร้างปี พ.ศ. 2492 (ขวลิต อธิปัตยกุล, 2558, น.278)

บ้านแวง ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บ้านแวง อพยพมาจากบ้านเมืองพาน นำโดยนายสี และนายแสน พรานล่าสัตว์พบวัดร้างและพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงนำชาวบ้านย้ายมาตั้งถิ่นฐานขยายพื้นที่ทางการเกษตรมีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยน้ำงาว และหนองแวง ภูมินามชุมชนจึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามแหล่งน้ำของชุมชน หลักฐานทางโบราณคดีในบริเวณวัดโพธิ์ชัยศรีหรือปัจจุบันชาวบ้านแวงและบุคคลทั่วไปเรียก “วัดหลวงพ่อนาค” ตามภูมิหลังที่พบพระพุทธรูปปางนาคปรกซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดปางนาคปรกและปรากฏจารึกอักษรธรรมอีสานรอบฐาน มีสาระสำคัญระบุ จ.ศ. 1180 ตรงกับ พ.ศ. 2361 พร้อมระบุว่าหัวครูนริศวรสาธองแจ้งเป็นผู้จารึกไว้ (ธวัช ปุณโณทก, ม.ป.ป., น.396 และพระพุทธรูปศิลาอีก 1 องค์ (พระภวนา อโศโก (แพงน้อย), 2562, น.40) นอกจากนี้ ยังมีสิมรูปแบบฝีมือช่างญวน อาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดสามห้อง มีมุขหน้า 1 ห้อง ชุมประตูด้านหน้าเป็นลวดลายปูนปั้น ลักษณะศิลปกรรมพื้นถิ่น (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2543, น.93-36)



ภาพที่ 6 สิมวัดโพธิ์ชัยศรี (ที่มา: ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2566)

ลิมรูปแบบฝีมือช่างฉนวนภายในวัดโพธิ์ชัยศรี บ้านแว้ง ตำบลบ้านฝ้อ อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี สร้างช่วงหลังตั้งแต่ 2483 (ขวลิต อธิปัตยกุล, 2558, น.276)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องจารึกบ้านโก้ม: ความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ในฐานะข้าพระ พบว่า อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท มีความสำคัญต่อมนุษย์ในก่อนประวัติศาสตร์และผู้คนในสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งแต่ละกลุ่มถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ผู้คนแสวงหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมตามความเชื่อร่วมกัน เห็นได้จากร่องรอยความเชื่อที่สร้างขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ เช่น การดัดแปลงเพิงหินที่มีรูปร่างแปลกตาตามจินตนาการให้เป็นพื้นที่สำหรับประกอบศาสนกิจ ทั้งลักษณะภูมิประเทศของเขาภูพระบาทที่เป็นภูเขาขนาดเล็กในเทือกเขาภูพาน นอกจากนี้ยังมีร่องรอยของภาพเขียนสีผนังถ้ำไบเซมาสมัยทวารวดีรวมถึงวัฒนธรรมสีมาและคติการบูชารอยพระพุทธรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา ปรากฏหลักฐานของผู้คนอย่างชัดเจน สำหรับเวลาดังกล่าวดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยอยู่ในเขตอิทธิพลทางวัฒนธรรมล้านช้าง ผู้ปกครองล้านช้างให้ความสำคัญต่อความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศาสนาจึงมีการกลัปนาและอุทิศผู้คน (มาลินี กลางประพันธ์, 2555, น.181) จากความสำคัญดังกล่าวชี้ให้เห็นสารัตถะของจารึกบ้านโก้มต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในฐานะข้าพระ นอกจากนี้ยังพบจารึกที่มีเนื้อหาในการกลัปนา เช่น บ้านโก้ม ในพื้นที่ห่างออกไปไม่ไกลด้านทิศเหนือ กล่าวคือพบศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดดอนบ้านเทือน ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งระบุศักราช จ.ศ. 953 ตรงกับปี พ.ศ. 2134 และสาระสำคัญของเนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของการอุทิศและการกลัปนาที่ดินเช่นกัน (ธวัช ปุณโณทก, ม.ป.ป., น.281-283) รวมถึงหลักฐานทางโบราณคดี ร่องรอยโบราณสถานก่ออิฐและโบราณวัตถุภายในวัดดอนบ้านเทือนที่มีลักษณะทางศิลปกรรมเช่นเดียวกัน (ฉัตรวัชร เสนะบุตร, 2552, น.39-41) ตลอดจน การพบข้อมูลใหม่จากศิลาจารึกอักษรไทน้อยที่วัดบ้านหลด ตำบลจำปาโมง อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 1 หลัก ศิลาจารึกวัดหงาวดี ตำบลหายโศก อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี จำนวน 2 หลัก และจารึกอักษรไทน้อยที่ฐานพระพุทธรูปดินเผา วัดป่าดงสุวรรณาราม (ธ) ซึ่งร่องรอยจารึกอักษรไทน้อย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชั้นต้นทางเหล่านี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนที่แสดงถึงผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ รายรอบ พร้อมตั้งถิ่นฐานในฐานะข้าพระและตั้งถิ่นฐานเพื่อทำการเกษตรใกล้อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ด้านศิลปกรรมพื้นถิ่นที่มีร่องรอยอิทธิพลหรือวัฒนธรรมของล้านช้างเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็พบร่องรอยของ

วัฒนธรรมของกลุ่มชาติอื่นๆ และเครือข่ายทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนบ้านหนองกบ บ้านนาแมน บ้านเมืองพาน บ้านแวง อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท นอกจากนี้เทือกเขาภูพานซึ่งเป็นเทือกเขาหลักของภูพระบาทยังปรากฏความสำคัญด้านทรัพยากรและแร่ธาตุ รวมถึงกักตุนน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงชุมชนต่างๆ ในเมืองพานอันสามารถดึงดูดผู้คนหลากหลายชาติเข้ามาประกอบกิจการ เพราะปลูก หาของป่าและค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าร่วมกันในเมืองพาน

2. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านโพนต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน พบว่า จารึกบ้านโพน ซึ่งระบุช่วงศักราช จ.ศ. 953 ตรงกับ พ.ศ. 2134 นับเป็นหลักฐานยืนยันที่มีความชัดเจนถึงการเข้ามา ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไท-ลาว และมีความสัมพันธ์กับเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ในระยะตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ 22 ใกล้เคียงกับช่วงเวลาการย้ายราชธานีของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางย้ายลงมาสถาปนาเมืองหลวงเวียงจันทน์เป็นราชธานี นับจากนั้นเรื่อยมาจึงปรากฏการเคลื่อนย้ายของผู้คนตลอดจนการขยายชุมชน ดังเช่นปรากฏจารึกบนฐานพระพุทธรูปสำริดปางนาคปรก วัดโพธิ์ชัย ใต้ระบปี พ.ศ. 2361 เป็นปีที่ถูกจารึกไว้โดยหัวครุฑนิรศวาส่องแจ้ง ชุมชนบ้านโพนและชุมชนใกล้เคียง คือภาพสะท้อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไท-ลาว ซึ่งในเวลาต่อมาเกิดความขัดแย้งและความผกผันทางการเมืองช่วง พ.ศ. 2369-2371 ก่อนการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างชัดเจนของกลุ่มชาวพวนและชาวลาวรวมถึงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานช่วงปลาย พุทธศตวรรษที่ 24 ลงหลักตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคง ต่อมาชาวบ้านโพนและชุมชนใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมในการนำอิฐเก่า ๆ ของวัด บรรทุกเกวียนขึ้นไปสร้างพระธาตุครอบรอยพระพุทธรูปบาทบัวบกทุก ๆ ปี เมื่อถึงวันมาฆบูชา ชาวบ้านโพนและผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท นิยมขึ้นไปทำบุญที่วัดพระพุทธรูปบาทบัวบก สำหรับชุมชนบ้านโพนนั้นชาวบ้านผู้ซึ่งเข้ามาอยู่ใหม่ยังได้ มีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเรื่อยมาตลอดจนรักษาและดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ ภายในวัด ทั้งคอยให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไป โดยมีพระอธิการวัดเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากผู้คนในฐานะข้าพระปรับเปลี่ยนฐานะเป็นผู้นำในการบำรุงศาสนาตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ อำเภอบ้านผือ ร่วมกับภาคเอกชนและชมรมไทยพวนบ้านผือ จัดงานประเพณี “ไทยพวนชวนเที่ยวภูพระบาท” เป็นงานประจำปีของอำเภอนับถึงปัจจุบัน สามารถกล่าวได้ว่าอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีความสำคัญในฐานะภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสัมพันธ์กับผู้คนที่ย้ายมาอยู่โดยรอบ ทั้งข้อความสำคัญในจารึกบ้านโพนได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อในศาสนาและสะท้อนเรื่องราวของผู้คน ในชุมชน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องจารึกบ้านโพน: ความสัมพันธ์ของผู้คนรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทมีความสำคัญในฐานะภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถสะท้อนความสัมพันธ์กับผู้คนต่างกลุ่มต่างชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน อาศัยทำการเกษตร หาของป่าและแร่ธาตุ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย กับอีกกลุ่มซึ่งตั้งถิ่นฐานและอยู่ในฐานะข้าพระ กลุ่มคนเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เขาภูพระบาท และเทือกเขาภูพาน ทั้งข้อความสำคัญในจารึกบ้านโพนได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการกลับมา ที่ดิน ถึงแม้ว่าในสารัตถะของจารึกจะไม่ได้กล่าวถึงการกลับมา ผู้คน แต่สะท้อนเรื่องราวของผู้คนในเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงประจักษ์ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่ามีชุมชนที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจและเครือข่ายกันทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสรุปได้จากประวัติศาสตร์ของชุมชนตามคำบอกเล่าของพระณรงค์ จรรย์ทีโป และชาวบ้านโพนถึงเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานและได้มีส่วนร่วมในการขนอิฐเก่า ๆ ภายในวัดบ้านโพน ขึ้นเกวียนลำเลียงไปสร้างพระธาตุครอบรอยพระพุทธรูปบาทบัวบก เมื่อคราวญาติศัตต เป็นผู้นำทางศาสนา และนำชาวบ้านไปบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุครอบรอยพระพุทธรูปบาทบัวบก ปัจจุบันชาวบ้านชุมชนต่าง ๆ ยังคงสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยทำหน้าที่ตามบริบทของแต่ละชุมชน มีบทบาทที่ชัดเจนในช่วงวันมาฆบูชา และกิจกรรมไทยพวนชวนเที่ยวภูพระบาท อย่างไรก็ดี

งานวิจัยนี้สามารถนำผลการวิจัยไปศึกษาเปรียบเทียบกับจารึกหลักอื่น ๆ ที่พบใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เช่น การพบจารึกอักษรไทน้อย ที่วัดบ้านหลอด บ้านข้าวลื้อ ตำบลจำปาโมง และจารึกอักษรไทน้อย ที่วัดหงษ์หวาด ตำบลหายโคก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีต่อไป

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาชุมชนใกล้เคียงซึ่งปรากฏร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีในช่วงสมัยเดียวกันได้ สามารถศึกษาความสำคัญ ความเชื่อมโยงที่เป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนโบราณ ซึ่งปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นที่ประจักษ์ อีกทั้งได้รับความร่วมมือจากบุคคลในชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น การพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ระหว่างชุมชนในเครือข่าย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 สามารถนำข้อมูลการวิจัย ไปเชื่อมโยงกับแหล่งชุมชนใกล้เคียงที่มีบริบทเดียวกัน เพื่อแสวงหาเส้นทางที่ผู้คนในชุมชนประวัติศาสตร์อาจมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนต่าง ๆ และ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เส้นทางติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยน หรือเส้นทางแสวงหาทรัพยากรในอดีต ดังนี้

1.2 ด้านนโยบาย งานวิจัยนี้สามารถนำไปสู่การศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หรือเส้นทางการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และการพัฒนาพื้นที่แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เช่น เส้นทางเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์บ้านโก้ม ถึงบ้านแวง หรือเส้นทางเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์บ้านโก้ม ถึงวัดป่าดอนบ้านเทือน เป็นต้น

1.3 ด้านการวิจัย สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ได้แก่ ศึกษาเปรียบเทียบการกลั่นนาระหว่างจารึกบ้านโก้ม กับจารึกบ้านหลอด หรือศึกษาเปรียบเทียบการกลั่นนาระหว่างจารึกบ้านโก้ม กับจารึกวัดหงษ์หวาด ซึ่งจารึกบ้านหลอดและจารึกวัดหงษ์หวาดเป็นจารึกที่พบใหม่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 สามารถนำกระบวนการวิจัยนี้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ที่ปรากฏร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีในช่วงสมัยเดียวกันได้

2.2 ข้อจำกัดการแสวงหาความร่วมมือ หรือการสนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ บุคลากร หรือมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมตลอดจนระยะเวลาในการวิจัย การขยายผลความรู้และสร้างความเข้าใจ อย่างต่อเนื่อง เป็นข้อจำกัดของการวิจัยตลอดถึงความระมัดระวังหรือปกปิดข้อมูลบางประการเกี่ยวกับการพบโบราณวัตถุและเก็บรักษาไว้เป็นส่วนตัวของผู้พบเห็น

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรวัชร เสนะบุตร. (2552). วัดป่าดอนบ้านเทือนมิติแห่งความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์จากอดีตสู่ปัจจุบัน. *เมืองโบราณ*, 35(4), 39-41.
- ขวลิต อธิปัตย์กุล. (2558). *ลิมรูปแบบฝีมือช่างญวน 161 หลัง กับช่วงเวลาหนึ่งในภาคอีสาน*. อุดรธานี: ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลป์ถิ่นอีสาน.
- ดวงไชย หลวงพะสี. (1999). *สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช*. เวียงจันทน์: ขาวหน่ม.
- ธวัช ปุณโณทก. (ม.ป.ป.). *ศิลาจารึกอีสาน*. กรุงเทพฯ: คุณพินอักษรกิจ.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2549). *ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ดรวมบทนิพนธ์ “เสาหลักทางวิชาการ” ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ*

ณ นคร. กรุงเทพฯ: มติชน.

พระภาวนาวิมล โอโสโก (แพ่งน้อย). (2562). *ประวัติวัดและหมู่บ้านอำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี* (ฉบับคณะสงฆ์อำเภอบ้านฝือ).

อุดรธานี: บ้านฝือการพิมพ์.

มาลินี กลางประพันธ์. (2555). เครือข่ายทางสังคม “ข้าโอกาสพระธาตุพนม” ในชุมชนสองฝั่งโขง. *วารสารวิจัย มข*, 2(2), 179-190.

รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์.

วิญา มาแก้ว. (2564). *ยุคทองล้านนา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และสามัญชน*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สรสดี อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

หอสมุดแห่งชาติ. (2510). *ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อการกลับนาสมัยอยุธยา ภาค 1*. กรุงเทพฯ: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี (บรรณาธิการ). (2543). *พระบาท-อดีตกาลผานธรรมชาติ*. อุดรธานี: วินิจการพิมพ์.

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี (บรรณาธิการ). (2543). “ภูมินาม”ความเป็นมาและความหมายของชื่อบ้านในเขตอำเภอบ้านฝือ อุดรธานี.

อุดรธานี: วินิจการพิมพ์.

Hans Penth. (2003). On Rice and Rice Fields in Old Lan Na. *Siam Society*, 9(1), 90-188.

บุคลากร

พระณรงค์ จรรย์ทีโป (ใหม่่วง) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ว่าที่ พ.ต.ฉัตรวัชร เสนะบุตร (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่วัดธาตุอุปสมาราม (วัดบ้านโก้ม) บ้านโก้ม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี. เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 20 ธันวาคม 2565 9 สิงหาคม 2566 มนชนก ดาวแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). ว่าที่ พ.ต.ฉัตรวัชร เสนะบุตร (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่ บ้านเมืองพาน หมู่ 7 ต.เมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จ.อุดรธานี. เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2565

ก้าน อินทจำปา (ผู้ให้สัมภาษณ์). ว่าที่ พ.ต.ฉัตรวัชร เสนะบุตร (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่ บ้านหนองกบ หมู่ 4 ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2566

พรชัย โสเกาซ่า (ผู้ให้สัมภาษณ์). ว่าที่ พ.ต.ฉัตรวัชร เสนะบุตร (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่ บ้านนาแมน หมู่ 8 ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2566

สมควร ผลแสง (ผู้ให้สัมภาษณ์). ว่าที่ พ.ต.ฉัตรวัชร เสนะบุตร (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่ วัดวันทนิยวิหาร บ้านเมืองพาน หมู่ 7 ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2566